

TIDSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of Turk & Islam World Social Studies

**Evkaf ve Hurufat Defterlerine Göre 18 ve 19.
Yüzyılda İstanos (Korkuteli) Köylerindeki Vakıf
Camiler**

**Foundation Mosques in Istanos (Korkuteli)
Villages in the 18th and 19th Centuries,
According to Foundations and Hurufat Books**

Şinasi EROL*

Geliş/Submitted: 18.11.2024

Kabul/Accepted: 25.12.2024

Citation / Atıf

Erol, Ş. (2024). Evkaf ve hurufat defterlerine göre 18 ve 19. yüzyılda İstanos (Korkuteli) köylerindeki vakıf camiler. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (43), 234-257.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Article Information:

Research Article

 10.29228/TIDSAD.79451

This article was checked by Intihal.net. Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article is under the Creative Commons license. Bu makale Creative Commons lisansı altındadır.

* Doktora öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, snseroll.45@gmail.com

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Öz: Bu makale İstanos (Korkuteli) Nahiyesine bağlı köylerde 18 ve 19. yüzyıllarda mevcut olan vakıf camilerin tespitini, vakıf çalışanlarını, vakıf görevlilerinin atamalarını ve vakıf gelirlerini/giderlerini konu edinmektedir. İstanos Nahiyesi 18 ve 19. yüzyılda hem nüfus sayısı bakımından hem de sahip olduğu köy sayısı bakımından Teke Vilayeti'nin en büyük yerleşim yerlerinden birisidir. Bu çalışmada İstanos Nahiyesine bağlı olan 42 köy ve bu köylerde bulunan vakıf camiler araştırılmıştır. Araştırmada temel kaynak olarak evkaf, hurufat ve temettuat defterleri kullanılmıştır. Çalışmada adı geçen vakıf camiler, İstanos köylerinde bulunan ve hayırseverler tarafından inşa edilen camilerdir. İstanos'a bağlı köylerde 18 ve 19. yüzyılda 44 cami bulunmaktaydı. Kayıtlarda adı geçen bazı mescitler, camiye çevrildiğinden bu mescitler cami başlığı altında ele alınmıştır. İstanos köylerinden bazılarının isimlerinin günümüze kadar korunduğu bazı köylerin isimlerinin ise değiştiği görülmüştür. Bu vakıf camilerinin çok fazla vakıf gelirlerinin olmadığı bundan dolayı camilerde görev yapan vazifelilerin bu görevleri genelde hasbi/gönüllü olarak yaptıkları tespit edilmiştir. Çalışma esnasında tespit edilen bu camilerin büyük bir çoğunluğunun zamanla harap olarak günümüze kadar ulaşmadığı görülmüştür. Araştırmada elde edilen veriler esas alınarak yaklaşık iki yüz yıllık tarihi süreçte İstanos köylerinde bulunan vakıf camilerin adları, banileri, gelir/giderleri, faal oldukları tarihler, bu camilere yapılan atamaların hangi görevlere/cihetlere kimlerin arzı ile yapıldığı, kimlerin ne kadar süre ile görev yaptığı, bu vakıf görevlilerinin aldıkları ücretler ve atanma şartları gibi konular araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Köy, Korkuteli, İstanos, cami, vakıf.

Abstract: This article deals with the identification of foundation mosques, foundation employees, appointments of foundation officials and foundation income/expenses in the villages of İstanos (Korkuteli) District in the 18th and 19th centuries. İstanos Town was one of the largest settlements of Teke Province in the 18th and 19th centuries, both in terms of population and number of villages. In this study, 42 villages of İstanos Town and foundation mosques in these villages were investigated. Foundations, typesetting and temettuat books were used as the main sources in the research. The foundation mosques mentioned in the study are mosques located in the villages of İstanos and built by philanthropists. There were 44 mosques in the villages of İstanos in the 18th and 19th centuries. Since some of the masjids mentioned in the records were converted into mosques, these masjids are discussed under the title of mosque. It has been observed that the names of some of the villages of İstanos have been preserved until today, while the names of some villages have changed. It has been determined that these foundation mosques do not have much foundation income, therefore the officials working in the mosques generally perform these duties on a voluntary basis. It has been observed that the majority of these mosques identified during the study have been ruined over time and have not survived to the present day. Based on the data obtained in the research, the names, patrons, income/expenditures, dates of activity of the foundation mosques in the villages of İstanos in the historical period of approximately two hundred years, the appointments made to these mosques to which positions/directions were made by whom, who served for how long, Issues such as the salaries of these foundation officials and their appointment conditions were investigated.

Keywords: Village, Korkuteli, İstanos, mosque, foundation.

Giriş

"İstanos" adı, Roma dönemindeki "İsinda" ifadesinden türetilerek zamanla "İstanoz" şekline dönüşmüştür. "İstanoz" adının Bizans dönemindeki "stena" ya da "stenez" (sıkışık, dar) kelimesiyle ilgili olarak Türkler tarafından "İstanoz"a dönüştürüldüğü söylenmektedir (Çaycı, 2004: 108). Teke Yöresi Yıldırım Bayezit döneminde 1390 yılında Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girmiştir. Fakat Ankara Savaşından sonra yaşanan Fetret Döneminde bu bölgede Osmanlı hakimiyeti zaafa uğramıştır. Çelebi Mehmed zamanında devlet yeniden toparlanmış ve II. Murad döneminde 1423 yılında Teke Yöresinde kesin olarak Osmanlı hakimiyeti tekrar sağlanmıştır (Uzunçarşılı, 1982: 53, 402; Armağan, 2006: 99). XV. ve XVI. yüzyıllara ait Teke Livâsı tahrir ve tapu defterlerinde hudutları dikkatle tesbit edilmiş olunan bu bölgeye, XIII. yüzyıldan itibaren genellikle Oğuzlar'ın Üçok Boyuna mensup Türkmen toplulukları yerleştirilmiştir (Tekindağ, 1977: 55). Daha sonra Antalya ve çevresi Liva'yı Teke adı altında sancak düzenine sokularak önemli şehzade sancaklarından birisi konumuna yükseltilmiştir (Dinç, 2007: 66). Böylece 15.yüzyıldan itibaren sancak olarak Anadolu Eyaletine bağlanan Teke İlinin bu statüsünü 19.yüzyıla kadar koruduğu 1831 yılındaki arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır (Akbal, 1951: 620; Emecen, 1991: 236; Karaca, 2002: 45, 69-70).

1831 yılında II. Mahmud zamanında yapılan ilk nüfus sayımına göre Antalya sancağına bağlı olan yerler İstanos, Elmalı, Kaş, Kalkan, Finike, Eğridir maa Kardıç, Serik maa Beşkonak Kara Veliler Maa Has, Bucak maa Germiye, Kızılkaya'dır. (Karal, 1995:25) Konya Vilayet Salnamelerine göre ise 1874 yılında Antalya, Teke Sancağı'nın merkezi konumundadır. Yine aynı salnamelere göre Antalya Kazasına bağlı olan nahiyeler Beşkonak, Bucak, İstanos, Kızılkaya, Millü ve Serik olarak kayda geçmiştir. (KVS H.1291/M.1874: 60). Daha sonra bu nahiyelere 1884 yılında Eğirdir Nahiyesi dahil edilmiştir. (KVS H.1301/M.1884: 156).

Nüfus verilerine baktığımız zaman 1831 yılında İstanos Nahiyesindeki Müslüman nüfusun toplamı 5.033'tür. Yine 1831 yılında Antalya merkezindeki Müslüman nüfusunun toplamı ise 2.879'dur. 1831 yılı nüfus verilerine göre Antalya Kazasına bağlı 26 köyün toplam nüfusu 2.202 dir. Yine aynı tarihte İstanos Nahiyesine bağlı olan 44 köyün toplam nüfusu ise 5.412'dir (Karal, 1995: 15, 122; Ak, 2024: 23-28). Bu iki veriyi karşılaştırdığımızda İstanos Nahiyesinin 19.yüzyılda hem köy sayısı bakımından hem de nüfus bakımından Antalya merkezinden daha büyük olduğu görülmektedir.

İstanos, Antalya'nın nahiyesi olmasına rağmen uzun süre Teke Beyliğine merkezlik yapmıştır. Mubarizüddin Mehmet Bey, 1361 yılında Antalya, Kıbrıs Haçlıları tarafından alınca beyliğin merkezini İstanos'a taşımıştır (Tatlı-Sarıcık, 2002:3). İstanos ile ilgili olarak Evliya Çelebi de 1672 yılında nahiyeye yaptığı ziyaret neticesinde şu bilgileri kayda geçmiştir: "*Müftüsü, nakibüleşrafi, kadısı, kethüdayeri ve yeniceri serdarı hepsi Antalya'da sakinlerdir. Ancak yılda bir kere bu yaylağa gelip sekiz ay yiyip içip dinlenir, hava alırlar. Sonra güzel günlerinde küçük büyük Antalya'ya giderler. Gayet mamur ve süslü zengin evleri nehrin iki yanında kat kat şahnişinli, gülü gülistanlı ve bağlı bostanlı havernaklardır. Bu nehir üzerinde 70 ağaç köprü vardır. Dağı taşı bağıdır. Her köşesi birer değirmenli sokaktır. Bu şehir 205 mihraptır. Her hayır sahibi birer mescit yaptığından mescitleri çoktur ve çoğunun evkafları yoktur. Ancak yayla mahallinde cemaati çoktur. Ama Cuma namazı kılınır 3 cami vardır. Tamamı 300 dükkandır. Bütün sokakları kumsaldır, kaldırımı yoktur. Kısacası suyu ve havası o kadar*

hoştur ki bütün Antalya kavminin yüz renkleri sarıdır. Burada 8 ay dinlenip hava alıp güleşme olup hayat bulurlar. Kısacası övgüsünde dil kısa kalır. Ve bu şehirde haftada bir pazar olur ki insan deryası olup nice yüz bin guruş meta çevre vilayetlerden gelip alınıp satılır. Eğer bu İstanaz Yaylağı'nı öğrendiğimiz kadarıyla özelliklerini yazsak bir cilt kitap olur" (Evliya Çelebi, 2011: 305-307). Süleyman Fikri Erten, Şehzade Korkud'un yazın ahali ile burada konaklaması ve sonrasındaki gelişmelerle burada yakalanarak idam edilmesinden dolayı buranın Korkuteli adını aldığı ifade eder (Erten, 1948: 48). Korkuteli'nin kazaya dönüştürülmesi ile alakalı 1914 yılında geçici olarak yürürlüğe konulan kanunun, 1917 yılında kesinleşmesi ile nahiye hem kazaya dönüştürülmüş hem de adı Osmanlı şehzadesi Korkud'un bölgede sancak beyi olarak görev yapmış olmasından dolayı Korkudili yapılmıştır (Bk. Tızlak, 2014: 249-259).

Çalışmaya konu olan İstanos nahiyesine bağlı köyler şunlardır: Akkilise, Ali Fahreddin-i Kebir (Büyük Köy), Ali Fahreddin-i Sağır (Küçük Köy), Anbehan (*Bu köy günümüzde "Heybeli" adıyla Bucak Kazasına bağlıdır*), Andiye, Avdan, Bayat, Beğiş, Belen, Çukurca, Çaykenarı, Çıvgalar, Dere, Fığla (Çomaklı), Garipçe, İmecik, Karadiğın/Karatekin (Esenyurt), Karabayır, Karakuyu, Karataş, Kargalık, Karkın, Kemerağzı, Kışla, Köseler, Leylek, Mamatlar (Kızılcadağ), Mirahor (İmrahor), Osman Halifeler, Sımandır (Ulucak), Seküllü/Sekülü, Sülekler, Taşkesiği, Ürkütlü (*Bu köy günümüzde Burdur'un Bucak İlçesine bağlıdır*), Yaka, Yalınli-yı Sağır (Küçük Yalınli), Yalınli-yı Kebir (Büyük Yalınli-Kozağacı), Yazır, Yeleme (Başpinar), Yelten, Yuva (*Bu köy de günümüzde Burdur'un Bucak İlçesine bağlıdır*), Zivind (Bozova), Datköy, Manay ve Gözer'dir. 1831 tarihindeki nüfus verilerine göre İstanos'a bağlı köylerin nüfus olarak en kalabalık olanları Çıvgalar, Ali Fahreddin-i Sağır, Fığla, Ali Fahreddin-i Kebir köyleridir. En az nüfusu olan köyler ise Gözer, Yeleme, Dat ve Manay köyleridir (Bk. Yıldız, 2018: 33,34; Ak, 2014: 26-28).

19. yüzyıla ait arşiv belgelerine göre İstanos Nahiyesine bağlı olan köy sayısı 44'tür. Yaptığımız çalışmalar neticesinde İstanos köylerinde 44 cami olduğu tespit edilmiştir. Camilerin en fazla inşa edildiği köylerin aynı zamanda nüfusları da en fazla olan köyler olan Çıvgalar, Ali Fahreddin-i Kebir, Ali Fahreddin-i Sağır ve Fığla Köylerinin olduğu görülmüştür. Zikrettiğimiz bu köylerden Ali Fahreddin-i Sağır Köyü, Ali Fahreddin-i Kebir Köyü ve Çıvgalar Köylerinde 3'er cami; Beğiş Köyü, Dere Köyü, Karkın Köyü ve Yazır Köylerinde 2'şer cami; geriye kalan diğer köylerde 1'er cami olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sırasında incelediğimiz arşiv belgelerinde Belen, Çukurca, Datköy, Gözer, Karataş, Kemerağzı, Mirahor, Sımandır ve Yeleme Köylerine ait cami kaydına rastlayamadık. Bu durum bu köylerde cami olmadığı anlamına gelmemektedir. Ayrıca arşiv belgeleri üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde bu köylerin bazılarında mescitler olduğu görülmüştür. Buna verilebilecek örnek Sımandır Köyüdür. Arşiv kayıtlarında incelediğimiz dönemde bu köyde sadece bir mescit tespit edilebilmiştir. Yine arşiv belgeleri üzerinde yapmış olduğumuz çalışmalar sonucunda Osman b. Abdullah Camii'nin İstanos'un hangi köyünde olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

İncelediğimiz camilerin banilerinin toplumsal statülerine baktığımız zaman 8 caminin ünvanı belirtilmeyen hayırseverler tarafından, 7 caminin *ağalar* tarafından, 6 caminin *hacı* ünvanına sahip kişiler tarafından, yine 6 caminin hayırsever köylüler tarafından, 3 caminin *molla* ünvanına sahip kişiler tarafından, 2 caminin *hoca* ünvanına sahip kişiler tarafından, 1 caminin bir paşa tarafından, yine bir caminin *dede* ünvanına sahip bir kişi

tarafından, yine diğer bir caminin *kethüda* ünvanına sahip bir hayırsever tarafından inşa ettirildiği; fakat 10 caminin ise banilerinin kayıtlarda olmadığı görülmüştür.

Vakıf müessesesi, uzun asırlardan beri, bütün İslâm beldelerinde büyük önem arz etmiş, toplum ve ekonomik hayat üzerinde derin izler bırakmış dinî ve hukukî bir müessesedir (Köprülü, 1942: 1). Tüm bu özelliklerinden dolayı Osmanlı Devleti'nde cami, mescit, medrese, sıbyan mektebi, çeşme, han, hamam, hastane, köprü, yol ve kütüphane gibi müesseseler vakıflar aracılığıyla tanzim ve idare edilmiştir (Barkan, 1962/1963: 354). Vakıf kurumu, İslam ve Türk devletleri tarafından etkili olduğu topraklarda yüzyıllar boyunca uygulanmış ve günümüze kadar ulaşan önemli ve değerli eserler bırakmıştır (Bk. Karaca, 2007: 41-78; Yediyıldız, 1982: 26; Akgündüz, 1988: 29-45). Kayıtlara baktığımız zaman en fazla vakıf eserlerin camilerden oluştuğunu görmekteyiz. Cami adı, İslam'ın ilk yıllarında yalnızca cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılırdı. Zamanla cuma namazı kılınan ve minberi olan mescitler cami olarak, minberi olmadığı için cuma namazı kılınmayan ve camilere nazaran daha küçük olan ibadethaneler ise mescit olarak isimlendirilmiştir (Bk. Eyice, 1988: 1-18). Osmanlı Devleti, kuruluşundan başlayarak egemenliği altına aldığı şehirlerde Türk-İslâm kültürünü yerleştirmek ve kalıcılığını sağlamak amacıyla cami ve mescit yapımını önemsemiştir. İbadet merkezleri olan cami ve mescitler, Türk İslam şehirlerinde kuruldukları çarşı ve mahalleler ile özdeşleşmiş uygun bir konumda; genellikle çarşıya yakın bir pozisyonda medrese, hamam, kütüphane, çeşme ve türbe gibi eserlerle beraber inşa edilmiştir (Koçak, 2019: 74; Cezar, 1986: 35). Mescitler ise minberi olmadığından içerisinde cuma ve bayram namazı kılınmayan, genellikle nüfusu ve cemaati az olan mahallelerde ahşap yapı şeklinde inşa edilmiş yapılardır (Aslanapa, 1991:55). Türk İslam şehirlerinin mimari olarak kurulmasında ve gelişmesinde şüphesiz cami ve mescit gibi vakıf eserlerin önemi oldukça fazladır (Bk. Barkan, 1962/1963: 239-296). Osmanlı şehirlerinin yaşanabilir güzel şehirler haline gelmesinde en önemli pay açık ara farkla vakıflara aittir. Çünkü bu şehirler inşa edilen cami, mescit, medrese, sıbyan mektebi, bedesten, han, darüşşifa, kütüphane, çeşme gibi vakıf eserler çevresinde oluşan mahallelerle şehirleşme sürecini tamamlamıştır (Tüzen, 2018: (49), 87). İstanbul'ta da Türk ve İslam yerleşiminin ilk zamanlarından itibaren dinî ve vakıf eserler arka arakaya inşa edilmiştir (Karaca, 2002:344).

Çalışmanın temelinde kaynaklık eden, ağırlıklı olarak İstanbul'taki vakıf eserlerini konu alan 9785 Numaralı Evkaf Defteri ve diğer evkaf defterleri ile hurufat defterleri üzerinde yapmış olduğumuz araştırmalara göre 18 ve 19. yüzyılda İstanbul köylerinde 44 cami tespit edilmiştir. Bu camilerin 7 tanesi önceleri mescit iken daha sonra görülen lüzum üzerine minber eklenerek camiye çevrilmiştir. Söz konusu camilerin 13 tanesi zamanla harap olup yıkıldığından dolayı hayırseverler tarafından yeniden inşa edilmiştir. Araştırmalarımız sonucunda tespit edilen camiler, bu camilere yapılan atama/görevlendirmeler, yine bu camilerin tespit edilebilen gelir/giderleri şunlardır:

1-İmecik Köyü Camii/Hoca Abdi Camii

İmecik Köyü'ndeki bu caminin banisi Hoca Abdi'dir. Ne zaman inşa edildiği belli olmayan camiye ait tespit ettiğimiz en eski atama kaydı 1140 numaralı ve Mart 1697 tarihli hurufat defterindeki Abdi Halife Camii'ne günlük bir akçe ücret ile hatip olan Mehmed'in vefatıyla yerine naibin arzı üzerine Yunus'un atanmasına dair kayıttır (VGMA HRF.d.1140: 28). Camiye yapılan diğer atama ve görevlendirmeler de şunlardır: Ocak 1704'te günlük bir

akçe ücret ile hatip olan Hasan'ın görev beratı yenilenmiştir (VGMA HRF.1067: 15). 21 Ocak 1711'de günlük yarım akçe ücret ile Hüseyin adlı kişi caminin imamlığına atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 21). 8 Aralık 1714'te günlük bir akçe ücret ile hatip olan Hüseyin'in vefatıyla yerine oğlu Mehmed atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 23). Şubat 1764'te günlük bir akçe ücret ile caminin hatibi olan Mehmed'in görev beratı yenilenmiştir. Aynı tarihte günlük yarım akçe ücret ile caminin imamı da olan Mehmed'in imamlık görev beratı da yenilenmiştir. Mart 1767'de camide günlük bir akçe ücret ile hatip olan Mehmed vefat ettiği için yerine oğlu Hasan beratla bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 89). Hoca Abdi'nin inşa ettiği bu camide 30 Temmuz 1803'te günlük yarım akçe ücret ile imam olan Veliddin b. Mahmud vefat ettiğinden dolayı caminin imamlık görevine oğlu Mehmed atanmıştır (VGMA HRF.d.532: 104). Camide günlük bir akçe ücret ile hatip olan Hasan b. Ahmed vefat ettiği için caminin hatiplik görevi boş kalmıştır. Yapılan imtihanla caminin hatiplik görevini yapmaya hak kazandığı belli olan Mehmed b. Veliddin, Naib Münir Seyyid Ali'nin arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 118) Bu köy 1831 yılı nüfus sayımına göre 209 nüfusa sahiptir (Ak, 2014: 27). 17 Eylül 1833 caminin günlük bir akçe ücret ile hatibi Veliddin Halife b. Mehmed'tir. Bu caminin banisi olan Hoca Abdi'nin vakfettiği ve aynı köyde bulunan "Akçe Taşlı" adlı mahalde bulunan altı dönüm arazinin geliri bu camiye tahsis edilmiştir. Fakat arazi 1833 yılında boştur, ekilmemiştir (BOA EV.d.9785: varak 6, 1). 17 Eylül 1833'te ki başka bir kayıta da camide günlük bir akçe ücret ile hatip olan Mehmed b. Veliddin'in Hac Yolculuğunda iken vefat ettiği yazmaktadır. Caminin boş kalan hatiplik görevine Veliddin b. Mehmed, Naib Seyyid Veliddin'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 68). Hicri 29 Zilhicce/Miladi 29 Aralık 1845'te ise köy 87 hanedir (ML VRD TMT.d.9775).

2-Beğiş Köyü Camileri

Bu köyün eski ismi Behiş'tir. (Bk. Tızlak, 2010: 145-148). 1831 yılındaki nüfus sayımına göre köyün nüfusu 155'tir (Ak, 2014: 27). 1845 yılında ise köyde 69 hane vardır (ML VRD TMT.d.9723). Bu köyde bulunan iki vardır. Sözkonusu bu camilerin daha çok hatiplik görevlerine atama yapılmıştır. Bu camiler şunlardır:

a-Hacı Abdülbaki Camii

Caminin banisi Abdülbaki'dir fakat inşa tarihi belli değildir. Eylül 1772'de caminin günlük bir akçe ücret ile hatibi olan Resul vefat ettiği için yerine oğlu Ebubekir, Naib Hacı Mehmed Sadık'ın arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.1059: 32). Ekim 1786'da Hacı Abdülbaki Camii'nde günlük bir akçe ücret ile imam olan Mehmed b. Mehmed vefat ettiği için yerine oğlu Hafız Hüseyin, Naib Mehmed Tahir'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1060: 154). 21 Aralık 1818'te Beğiş Köyündeki camide günlük bir akçe ücret ile imam olan Hafız Hüseyin b. Mehmed vefat ettiğinden dolayı caminin imamlık görevi Seyyid Veli b. Mustafa'ya, Antalya Kadısı Seyyid Ömer'in arzı üzerine tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.534: 119). 6 Mart 1788'de caminin günlük yarım akçe ücret ile hatibi Resul Halifedir. Yine cami vakfından olmak üzere günlük bir akçe ücret ile caminin imamı 8 Mayıs 1835'te Süleyman Halife b. Seyyit Veli'dir. Köyün kabristanı civarında iki yol arasında bulunan 15 dönüm tarlanın geliri cami vakfına tahsis edilmiştir. Fakat bu 15 dönüm arazi boştur herhangi bir ekim/dikim yoktur (BOA EV.d.9785: varak 6, 1).

b-Halil Ağa Camii

Kesin olarak ne zaman ve kim tarafından inşa edildiği belli olmayan bu cami 23 Mayıs 1805'te Halil Ağa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Beğiş Köyü'ndeki bu camide gönüllü olarak hatip olan İbrahim b. Mustafa'nın ölümünden dolayı boş kalan hatiplik görevi oğlu Hasan b. İbrahim'e inayet buyrulmuştur (VGMA HRF.d.532: 106). 1 Mayıs 1822 tarihli ve 534 numaralı hurufat defterindeki kayıttan da Beğiş köyünün hayırseverlerinden ve ehli köyden olan Halil Ağanın padişah izni ile bu camiyi yeniden inşa ettirdiğini camiye yeni bir minber de eklettiğini, bu yeni camiye bir hatip atamasının yapılmasının gerekli olduğunu bundan dolayı gönüllü olarak Hasan b. Halil'in, Naib Esseyid Mehmed Sadık'ın arzı üzerine bu göreve atandığını görmekteyiz (VGMA HRF.d.534: 120). 2 Mayıs 1822'deki başka bir kayıta söz konusu caminin banisi olan Halil Ağanın 11 dönüm arazisinin gelirini caminin hitabet görevine vakf ettiği görülmektedir (BOA EV.d. 9785: varak 7, 1).

3-Avdan Köyü Camii

Bu köy camisinin ne zaman kim tarafından inşa edildiği tespit edilememiştir. 24 Ocak 1708'de caminin hatibi olan Ahmed'in vefatıyla yerine günlük yarım akçe ücret ile oğlu Mahmud caminin hatiplik görevine atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 18). Nisan 1767'de caminin günlük yarım akçe ücret ile hatibi olan Mahmud'un vefatıyla yerine oğlu Mustafa beratla bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 89). 15 Ekim 1823'te İstanbul'un Avdan köyünde bulunan camide günlük yarım akçe ücret ile caminin hatibi Hafız Mustafa b. Mustafa'dır. Avdan Köyünde "Kızılalan" adlı mahalde bulunan 20 dönüm arsanın geliri cami vakfına tahsis edilmiştir (BOA EV.d.9785: varak 6, 1). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün nüfusu 158'dir (Ak, 2014: 27). 28 Haziran 1833'te camide günlük yarım akçe ücret ile hatip olan Mustafa b. Mehmed vefat ettiğinden dolayı boş kalan hatiplik görevine oğlu Hafız Mustafa b. Mustafa, Naib Müftüzade Seyyid Mehmed Emin Sururi'nin arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.535: 79). Avdan Köyünün 1845 yılındaki hane sayısı ise 77'dir (ML VRD TMT.d.9754. Cumhurbaşkanlığı Arşivlerindeki bu defterin künyesinde köyün ismi "Oran Karyesi" olarak yazılmıştır.).

4-Köseler Köyü Camii/Manavzade Halil Ağa Camii

Ne zaman ve kimin tarafından inşa edildiği belli olmayan bu cami uzun zamandan beri harap bir vaziyette olduğundan dolayı Manavzade Halil Ağa adlı hayırsever tarafından 30 Ağustos 1804'te tamir ettirilmiş ve padişah izni ile yeniden bir minber eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Bu yeni camiye imam ve hatip atamasının yapılması gerekli olduğundan dolayı ve daha önce harap olan caminin günlük üç akçe ile imam ve hatibi olan Mehmed'in vefat etmiş olması hasebiyle ve yapılan imtihanla caminin imamlık ve hatipliğini yapmaya hak kazandığı belli olan Halil b. Osman, Naib Seyyid Mehmed'in arzı üzerine bu görevlere atanmıştır (VGMA HRF.d.532: 105). 19 Eylül 1827'de camide günlük üç akçe ücret ile imam ve hatiplik cihetlerine mutasarrıf olan Osman Halife vefat ettiği için yerine beratla ataması yapılan Halil, caminin imamlık ve hatiplik görevlerini yürütmektedir. Köseler Köyünde bani-i merhumun kabristan civarında bulunan 20 dönüm arazisinin geliri caminin imamet ve hitabet görevlerine tahsis edilmiştir (BOA EV.d.9785: varak 6, 2). 9 Temmuz 1828'de camide günlük üç akçe ücret ile imamet ve hitabet cihetlerine mutasarrıf olan Halil b. Osman vefat ettiğinden dolayı caminin boş kalan imamlık ve hatiplik görevlerine oğlu Osman b. Halil, Naib Ali Akif arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.535: 84). 1841 yılına ait nüfus verilerine göre köyde 26 hane vardır. (Yıldız, 2018: 40). 1845 yılındaki arşiv kaydında köyün ismi

“Köseler Çiftliği” şeklinde geçmektedir. (ML VRD TMT.d.9670). Bu köydeki caminin imamlık ve hatiplik görevleri genel olarak bir kişiye verilmiştir.

5-Osman b. Abdullah Camii

9 Şubat 1834'te İstanoslu Osman b. Abdullah adlı hayırseverin padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği ve bir minber eklettiği caminin imam ve hatibi Osman Halife b. Abdullah'tır (BOA EV.d.9785: varak 6, 2). Osman b. Abdullah Camii'nin İstanos'un hangi köyünde olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

6-Zivind Köyü Camii

Bu caminin ilk banisi ve inşa tarihi belli değildir. 12 Ağustos 1822'de İstanos Nahiyesinin Zivind Köyünde *(Bu köy günümüzde Korkuteli'ye bağlı Bozova beldesidir ve İstanos ilçe merkezine 6 km. mesafededir. Köyün adı, envanterde 1914-1928'de Zivint olarak kayıtlıdır. Köyün bilinen ilk adı “Nebre”dir. Sonradan Bizanslılar zamanında Zivint olarak anılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde de ovasının adına istinaden Bozova olarak adı değiştirilmiştir. Uzun müddet nahiye olarak kalmıştır. XX. yüzyılın başında Osmanlı hükümetince Kafkas göçmenleri bu köye yerleştirilmiştir. Sonradan bitişiğinde yer alan “Çerkez Mahallesi” ile birleşerek kasaba olmuştur.* Bk. Atmaca – Güzel, 2018: 304-320; Bk. Tızlak, 2010:148) Hasan Ali b. Hasan'ın namı diğer “Uzun Hasan”ın padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği camiye yeni bir de minber eklenmiştir. Yeni inşa edilen bu camide görev yapacak bir hatip lazım olduğundan dolayı yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan ve aynı zamanda camiye yeniden inşa ettiren Hasan Ali b. Hasan, gönüllü olarak Naib Osmanzade Seyyid Mehmed Sadık'ın arzı üzerine caminin hatiplik görevine atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 124). 27 Ekim 1830'da caminin gönüllü olarak hatibi Hafız Hacı Halil b. Hüseyin'dir. Bu cami vakfının 1830 yılında herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 6, 2). 1831 yılındaki nüfus sayımına göre köyün nüfusu ise 180'dir (Ak, 2014: 27). 27 Şubat 1834'te padişah izni ile camiye çevrilen bu caminin beratla gönüllü olarak hatibi Osman Halife b. İsmail'dir Caminin herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 6, 12). Bu cami de önceleri mescit iken görülen lüzum üzerine sonradan minber eklenerek camiye çevrilmiştir. 1845 yılında köyün toplam hane sayısı ise 89'dur (ML VRD TMT.d.9661; Yıldız 2018, 41).

7-Yazır Köyü Camileri

1831 yılındaki nüfus sayımına göre toplam köy nüfusu ise 184'tür (Ak, 2014:27). 1845 yılındaki temettuat kaydına göre de köydeki toplam hane sayısı 103'tür (ML VRD TMT.d.9666). Yazır köyünde tespit edebildiğimiz iki cami vardır. Bu camilerin daha çok hatiplik ve imamlık görevlerine atamalar yapılmıştır. Bu camiler ise şunlardır:

a-Sarı Ağa Camii

Bazar Kara Şeyh Köyü'nde oturan Sarı Ağanın inşa ettirdiği cami 5 Mayıs 1715'te henüz bir mescittir. Bu tarihte günlük bir akçe ile mescidin imamı olan Ahmed vefat ettiği için yerine, naibin arzı üzerine Ömer atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 23). Eylül 1786'da Sarı Ağa Camii'nde gönüllü olarak imam ve hatip olan Mahmud b. Hamza geride yerine geçebilecek bir evlat bırakmadan vefat ettiği için Salih b. İbrahim, Naib Mehmed Tahir'in üzerine bu görevlere atanmıştır (VGMA HRF.d.1060: 154). 20 Ekim 1834'te Sarı Ağa Camii'nde gönüllü olarak imam ve hatiplik görevini Mevlana Halil Halife b. Veliddin beratla

sürdürmektedir (BOA EV.d. 9785: varak 6, 2). 2 Kasım 1834'te camide gönüllü olarak imam ve hatip olan Mehmed b. Salih vefat ettiğinden dolayı caminin boş kalan imam ve hatiplik görevlerine Halil b. Veliddin, Naib Müderriszade Seyyid Osman'ın arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 71).

b-Yazır Köyü Camii

1809'da İstanbul'un Yazır Köyünde Cumaönü olarak bilinen mahalde/mahallede bulunan ve İbrahim Paşa'nın inşa ettirdiği camide sabit ücretle hatip olan Veliddin'in vefatıyla caminin boş kalan hatiplik görevine Ali Halife b. Hasan, Naib Seyyid Mehmed'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.533: 43). 17 Mayıs 1832'de caminin hatibi olan Ali b. Hasan'ın ölümünden dolayı boş kalan hatiplik görevine oğlu Hasan Halife b. Ali, Naib Seyyid Ahmed Rıfat'ın arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 67).

8-Yaka Yaylağı Köyü Camii/Ehl-i Beyt Camii

1060 numaralı ve Şubat 1785 tarihli hurufat defterindeki kayıttan bu caminin köy sakinleri tarafından padişah izni ile inşa edildiğini öğrenmekteyiz. Camiye hatip olarak Seyyid Ahmed, Kadı Halil'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.1060: 153). 16 Mart 1802 tarihinde İstanbul köylerinden Yaka Yaylağı adlı köyde Ehl-i Beyt Camii'nde gönüllü olarak hatiplik görevini sürdüren Seyyid Ahmed'in vefatından dolayı yerine oğlu Seyyid Süleyman bu göreve Naib İbrahim'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.531: 105). 26 Mart 1818'de caminin gönüllü olarak hatibi olan Seyyid Süleyman b. Seyyid Ahmed'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine oğlu Seyyid Mehmed b. Seyyid Süleyman, Naib Seyyid Ahmed Tahir'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 119). 5 Mayıs 1818'de camide gönüllü olarak hatip olan Esseyyid Mehmed b. Esseyyid Süleyman beratla caminin hatiplik görevinin mutasarrıfıdır. Caminin 1818 yılında herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d. 9785: varak 6, 2). 1831 yılında köy nüfusu 75'tir (Ak, 2014: 27). 1841 ve 1845 yıllarına ait arşiv kayıtlarında ise köyde 31 hane vardır (ML VRD TMT.d.9661; Yıldız, 2018: 40). Bu camide daha çok hatiplik görevlerine atama yapılmıştır. Ataması yapılan hatipler bu görevi hasbi/gönüllü olarak yapmışlardır.

9-Çaykenarı Köyü Camii/Eğrizade Halil Ağa Camii

Çaykenarı Köyünde Eğrizade Halil Ağanın inşa ettirdiği caminin ne zaman inşa edildiği kesin olarak belli değildir. 2190 Numaralı Evkaf Fihrist Defterindeki 966 sayılı kayıtta bu cami mülhak vakıf olarak kaydedilmiştir (VGMA FHS.d.2190: 82). Ekim 1696'da camiye günlük bir akçe ücret ile hatip olarak atanmış olan Süleyman'ın görev beratı yenilenmiştir (VGMA HRF.d.1140: 27). Bu atama kaydı bize bu caminin 17.yüzyılın sonlarında mevcut olduğunu göstermektedir. 14 Mayıs 1819'da camide gönüllü olarak hatip olan Halil'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevi oğlu Yusuf b. Halil'e verilmiştir (VGMA HRF.d.534: 119). 27 Ocak 1828'de caminin cuma vakitlerinde imamı olmadığından ve görev yapacak bir imam atamasının yapılması gerektiğinden dolayı Hafız İbrahim b. Ali, Naib Ali Akif'in arzı üzerine ve caminin imamlık görevinin Anadolu Muhasebesi kayıtları gereğince kimsenin üzerinde olmadığına anlaşılmasıyla gönüllü olarak atanmıştır (VGMA HRF.d.535: 83). 31 Ocak 1831'de caminin gönüllü olarak hatibi olan Hafız Mehmed vefat ettiğinden dolayı yerine beratla Yusuf, caminin hatiplik görevine atanmıştır (BOA EV.d. 9785: varak 6, 2). 31 Ocak 1831 tarihli başka bir kayıtta da camide gönüllü olarak hatip olan Yusuf'un ölümünden dolayı boş kalan hatiplik görevine yapılan imtihanla, bu görevi yapmaya hak

kazandığı belli olan oğlu Hafız Mehmed'in, Naib Müderriszade Esseyid Abdüssamed'in arzı üzerine atandığı görülmektedir (VGMA HRF.d.536: 66). 19. yüzyılın ilk yarısında köyün hane sayısı 92'dir (ML VRD TMT.d.9701). Bu camide görev yapan hatipler de herhangi bir ücret almadan bu görevi gönüllü olarak yapmışlardır.

10-Yuva Köyü Camii/Hasan Ali b. Hasan Camii

15 Ocak 1832'de İstanos Nahiyesi köylerinden Yuva köyü hayırseverlerinden Hasan Ali b. Hasan'ın inşa ettirdiği camide gönüllü olarak hatiplik görevini Süleyman Halife b. Hasan Ali beratla sürdürmektedir (BOA EV.d. 9785: varak 6, 2). 15 Ocak 1832'de ki başka bir kayıтта da Yuva Köyünde Hasan Ali b. Hasan Camiinde gönüllü olarak hatip olan ve caminin banisi Hasan Ali b. Hasan'ın ölümünden dolayı boş kalan hatiplik görevine oğlu Süleyman b. Hasan Ali, Naib Seyyid Ahmed Refet'in arzı üzerine atandığı görülmektedir (VGMA HRF.d.536: 67). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün nüfusu 151 olup toplam hane sayısı ise 52'dir. (Yıldız, 2018: 41). 1845 yılına ait temettuat defterinde de köyün toplam hane sayısı 55'tir (ML VRD TMT.d.9661).

11-Karadiğın/Karatekin Köyü Camii

19.yüzyılın ilk yarısında köyde 15 hane vardır (ML VRD TMT.d.9661; Yıldız, 2018, 40). Köy camisinin ne zaman ve kim tarafından inşa edildiği belli değildir. 28 Aralık 1832'de İstanos Nahiyesinin Karadiğın Köyünde (*Köyün bu günkü adı Esenyurt'tur.* Bk. Tızlak, 2010: 147). Dergah-ı Ali Gediklilerinden Teke Sancağı Mütesellimi Sabık Merhum Mehmed Said Ağa padişah izni ile camiye yeniden inşa ettirmiş camiye bir de minber ekletmiştir. Camiye imam ve hatip atamasının gerekli olmasından dolayı, köy sakinlerinin dilekçelerine istinaden ve yine köy ahhalilerinin tercihleriyle Ahmed adlı şahıs, Naib Seyyid Ahmed'in arzı üzerine ve Anadolu Muhasebesi kayıtları gereğince caminin imamlık ve hatiplik görevlerine atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 67). 2 Ocak 1833'teki başka bir kayıтта da bu caminin imam ve hatiplik vazifelerine gönüllü olarak Ahmed Halife'nin beratla atandığı belirtilmiştir. Bu tarihte caminin gelir getiren herhangi bir vakfı yoktur (BOA EV.d. 9785: varak 7, 1).

12-Ürkütlü Köyü Camii/Şeref Dede Camii

İstanos'a bağlı Ürkütlü köyünde Şeref Dede adlı hayırseverin inşa ettirdiği bu caminin inşa tarihi belli değildir. Ocak 1768'de Seyyid Şerif b. Musa Dede Camii'ne hatip lazım olduğundan gönüllü olarak vakfın cabisi, Naib Müftüzade Mehmed Said'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 89). Temmuz 1786'da Şeref Dede Camii'nde gönüllü olarak hatip olan Şeref Dede vefat etmiştir. Yerine oğlu Musa, Naib Mehmed Tahir'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1060: 153). Caminin 22 Nisan 1830'da gönüllü olarak hatibi beratla Seyyid Osman ibn-i Seyyid Hüseyin'dir. Fakat bu tarihte caminin herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d. 9785: varak 7, 1). 26 Nisan 1830'da camide gönüllü olarak hatiplik görevini sürdüren Seyyid Hüseyin b. Seyyid Mustafa'nın ölümünden dolayı caminin hatiplik görevi boş kalmıştır. Her ne kadar vefat eden Seyyid Hüseyin b. Seyyid Mustafa'nın geride bıraktığı çocuğu varsa da caminin hatiplik görevini yapacak selahiyette olmadığından dolayı bu göreve erbab-ı istihkaktan (hatiplik görevini yapma selahiyeti olan kişi) olan Seyyid Osman b. Seyyid Hüseyin, Naib Said Efendizade Seyyid Ali'nin arzı üzerine gelen olan ferman gereğince atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 66). 1831 yılındaki nüfus verilerine göre köyün nüfusu 94 kişi olarak kayda geçmiştir (Ak, 2014: 28). Yine aynı yıl köyün

hane sayısı ise 46'dır (Yıldız, 2018: 40). Şeref Dede Camii'ne tespit edebildiğimiz kadarıyla genel olarak hatiplik görevine atamalar yapılmıştır.

13-Ali Fahreddin-i Kebir Köyü (Büyükköy) Camileri

Bu köyün küçük bir mahallesinde Bektaşilik vardır. Bektaşilik, 1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra kolağası rütbesinde olan iki yeniçeri subayının bu köye kaçıp gelmesiyle gelmiştir (Tatlı ve Sarıcık, 2002: 4-5). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün toplam nüfusu 343'tür (Ak, 2014: 27). Yine aynı yıl köyün hane sayısı 115'tir. (Yıldız 2018, 40). 1845 yılında ise köyün toplam hane sayısı artarak 136 olmuştur. (ML VRD TMT.d.9692). Bu köyün merkezinde 2 ve yaylasında 1 olmak üzere toplam 3 cami vardır.

a-Hacı Mehmed Camii

Bu camiyi İstanos Nahiyesinin Ali Fahreddin-i Kebir (Büyük Köy) Köyünde Hacı Mehmed padişah izni ile inşa ettirmiştir. İnşa tarihi belli değildir ve vakfiyesi de şimdilik mevcut değildir. Eylül 1769'da Hacı Mehmed Camii'nde müezzin olan Mehmed Halifenin görev beratı yenilenmiştir (VGMA HRF.d.1065: 61). 11 Ağustos 1804'te camide imam ve hatip olmadığından dolayı caminin imam ve hatiplik görevlerine gönüllü olarak ve beratla Seyyid Hüseyin b. Mehmed, Naib Seyyid Mehmed'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.532: 105). 14 Haziran 1817'de camide gönüllü olarak imam ve hatip olan Seyyid Hüseyin b. Mehmed beratla görevini sürdürmektedir.

b-Hacı Seydizade Halil Camii

Temmuz 1697'de camiye günlük bir akçe ücret ile hatip Davut atanmıştır (VGMA HRF.d.1140: 29). Şubat 1768'de Seydioğlu Halil Camii'nde günlük bir akçe ücret ile hatip olan Musa'nın vefatıyla yerine oğlu İbrahim, Naib Müftüzade Mehmed Said'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 89).

c-Ali Fahreddin Yaylağı Camii

Bu camilerden ayrı olarak Büyük Köyün yaylası olan *Çayrılık* adlı mahalde köy hayırsesverlerinin yeniden inşa ettirdiği musalla da mevcuttur. Bu musallaya bir hatip tayin etmek lazım ve mühim olduğundan dolayı musallanın hatiplik görevine gönüllü olarak Ali b. Hüseyin, Naib Seyyid Mehmed'in arzıyla atanmıştır (BOA EV.d. 9785: varak 7, 13). 13 Ekim 1826'da Ali Fahreddin Yaylağı olarak bilinen köyde bulunan mescit köy sakinleri tarafından yeniden inşa edilmiş ve yeni bir minber eklenmiştir. Yeniden inşa edilen bu camide gönüllü olarak imam ve hatip olan Hacı Ali b. Hacı Mehmed'in vefatıyla caminin boş kalan imam ve hatiplik görevlerine yapılan imtihanla bu görevleri yapmaya hak kazandığı belli olan Süleyman b. Hacı Hasan Ali, Naib Seyyid Osman'ın arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.535: 83). Bu kayıttan köy ahhalilerinin yazın yoğun bir şekilde yaylalarına gittikleri, bundan dolayı yaylalarında da namaz kıldıkları musallanın cemaate yeterli gelmediği için camiye çevirdikleri anlaşılmaktadır.

14-Ali Fahreddin-i Sağır Köyü (Küçük Köy) Camileri

Tatlı ve Sarıcık'ın belirttiğine göre "*Rivayete göre Horasan'dan gelen Küçük Ali Fahreddin ve Büyük Ali Fahreddin adlı iki kardeş ya da amca çocukları, sülalelerinin hem idarecileri hem de eğitimcileriydiler. Bu iki şahıs daha sonra birbirinden ayrılarak büyük olanı Ali Fahreddin-i Kebir Köyünü, küçük olanı da Ali Fahreddin-i Sağır Köyünü kurmuştur. Bu iki köyün*

halkı Ali Fahreddin yörüklerindedir” (Tatlı ve Sarıcık, 2002: 4). Araştırdığımız dönemde bu köyde 3 cami vardır. Bunlar:

a-Hacı İsa Camii

İstanos Nahiyesinin Ali Fahreddin-i Sağır Köyündeki bu cami Hacı İsa adlı hayırsever tarafından inşa ettirilmiştir. Fakat inşa tarihi belli olmadığı gibi vakfiyesi de mevcut değildir. Nisan 1762’de Hacı İsa Camii’nde günlük yarım akçe ücret ile müezzin olan Mustafa Halifenin görev beratı yenilenmiştir (VGMA HRF.d.1057: 85). Mart 1776’da Hacı İsa Camii’nde günlük yarım akçe ücret ile hatip olan Veliddin b. Halil’in görev beratı yenilenmiştir (VGMA HRF.d.1065: 61). 21 Aralık 1834’te camide günlük yarım akçe ücret ile imam olan Hüseyin b. Mehmed’in ihtiyarlık nedeniyle bu görevi bırakmasından dolayı yerine oğlu Hafız Ali, Naib Müderriszade Seyyid Osman’ın arzı üzerine atanmıştır. Camide aynı zamanda günlük yarım akçe ücret ile hatip de olan Hüseyin b. Mehmed ihtiyar olduğundan bu görevden de feragat ettiği için yerine oğlu Hafız Ali, Naib Müderriszade Seyyid Osman arzı üzerine bu göreve de atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 71). Bu camiye imam, hatip ve müezzin atamaları yapılmıştır.

b-Hacı Abbas Camii

Caminin ne zaman inşa edildiği belli değildir. Ali Fahreddin-i Sağır köyünde bulunan Hacı Abbas (VGMA HRF. d.1072, 13: *Haziran 1770 tarihindeki XVIII. yüzyıla ait hurufat kaydında bu caminin ismi Hacı Abbas Camii olarak yazılmıştır. Yine aynı tarihte caminin günlük bir akçe ücret ile hatibi olan Veliddin’in görev beratı yenilenmiştir. Ayrıca yine aynı tarihte günlük bir akçe ücret ile caminin imamı olan Ali’nin görevi bırakmasıyla yerine oğlu Mehmed beratla bu göreve atanmıştır*) adlı hayırseverin inşa ettirdiği camide 21 Aralık 1834’te günlük yarım akçe ücret ile hatip olan Hüseyin aynı zamanda caminin ferraşlık görevini de yerine getirmekteydi. Söz konusu Hüseyin ihtiyar olduğundan caminin hatiplikle ilgili görevini yerine getirmede yetersiz kaldığından dolayı, hatiplik görevini kendi rızasıyla erbab-ı istihkaktan olan oğlu Hafız Ali Halifeye devretmiş ve Hafız Ali Halifenin de beratla caminin hatiplik görevine ataması yapılmıştır. Bu caminin herhangi bir vakıf geliri yoktur. Yine camide günlük yarım akçe ücret ile imam olan Hüseyin b. Mehmed ihtiyar olduğundan ve yetersiz kaldığı için caminin imamlık görevini de kendi rızasıyla oğlu Hafız Ali Halifeye devretmiştir (BOA EV.d. 9785: varak 7, 14).

c- Hacı Ali Camii

Caminin ilk banisi ve ne zaman inşa edildiği belli değildir. 25 Şubat 1808’de İstanos’a tabi olan Ali Fahreddin-i Sağır Köyünde (Küçük Köy) Hacı Ali Camii’nde yarım akçe ücret ile hatip olan Kara adlı kişinin vefatıyla caminin boş kalan hatiplik görevine yapılan imtihanla, aynı zamanda caminin imamı da olan Hüseyin Halife, Naib Seyyid Mehmed’in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.532: 106). 24 Nisan 1831’de Fahreddin-i Sağır Köyündeki bu camiye harebe olduğu için Hafız Hacı Halil adlı hayırsever padişah izni ile yeniden inşa ettirmiş camiye bir de minber ekletmiştir. Yeni yapılan camiye bir hatip lazım olduğundan dolayı yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan Hafız Hacı Halil b. Hüseyin, Naib Müderriszade Seyyid Abdüssamed’in arzı üzerine ve caminin hatiplik görevinin herhangi birisinin üzerinde olmadığından kayıtlardan da anlaşılmasıyla söz konusu şahıs gönüllü olarak bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 66).

15-Çıvgalar Köyü Camileri

1831 yılındaki nüfus verilerine göre köyün nüfusu 351'dir (Ak, 2014: 27). 1845 yılında köydeki toplam hane sayısı ise 164'tür (ML VRD TMT.d.9770. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan bu defterin künyesinde köyün ismi "*Çukalar Karyesi*" şeklinde yazılmıştır.) Bu köyde toplam 3 cami vardır. Bunlar:

a- İlyas Camii

İstanos Nahiyesinin Çıvgalar Köyündeki bu cami hayırsever İlyas tarafından inşa ettirilmiştir. Fakat caminin inşa tarihi belli değildir ve vakfiyesi de şimdilik mevcut değildir. 12 Ekim 1816'da camide gönüllü olarak hatiplik görevini ifa eden İsmail b. Mehmed'in görev beratı zayi olduğundan daha önceki kayıtlara müracaat edilerek kendisine yeni bir görev beratı zayiden dolayı tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.534: 122). 6 Şubat 1826'da camide gönüllü olarak hatip olan Seyyid Mehmed Emin vefat ettiğinden dolayı yerine beratla Seyyid İsmail'e caminin hatiplik görevi tevdi edilmiştir. 15 Ocak 1828'de camide cuma vakitlerinde imam olmadığından dolayı köy sakinlerinden olan Mehmed Emin b. İsmail'e tevcih buyrulması babında Naib Ali Akif'in arzı üzerine ve caminin imamlığının herhangi birisi üzerinde olmadığına anlaşılmasıyla cuma vakitleri imamlık görevi Mehmed Emin b. İsmail'e tevcih edilmiştir (VGMA HRF.d.535: 83). 20 Şubat 1830'da caminin gönüllü olarak hatibi olan İsmail b. Mehmed'in ölümünden dolayı boş kalan hatiplik görevi oğlu Seyyid Mehmed Emin'e Naib Müftüzade Seyyid Hacı Mehmed'in arzı üzerine tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.536: 66). 21 Şubat 1830'da yine camide evkatı hamseyi/beş vakit namazı eda etmek üzere beratla imam olarak Mehmed Emin b. İsmail atanmıştır (BOA EV.d. 9785: varak 7, 13). Arşiv kayıtlarına baktığımız zaman bu camiye hatip ve imam atamalarının yapıldığı görülmektedir.

b-Hasan Hoca Camii

Bu caminin ne zaman kim tarafından inşa edildiği belli değildir. 8 Temmuz 1826'da İstanos'un Çıvgalar Köyü sakinlerinden Hasan Hoca adlı hayır sahibinin padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği camiye bir minber de eklenmiştir. Camiye bir hatip tayin etmek lazım olduğundan dolayı yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan Hasan Halife ibn-i Ömer gönüllü olarak Naib Seyyid Osman'ın arzı üzerine ve daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde bu görevin herhangi bir kimse üzerinde olmadığına anlaşılmasıyla kendisine yeni bir berat verilerek bu göreve ataması yapılmıştır (VGMA HRF.d.535: 82). 28 Temmuz 1826'daki başka bir kayıтта da bu durum şu şekilde kayda geçmiştir: "*Çıvgalar köyünde bulunan hayırseverlerden Hasan Hoca'nın padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği camiye bir de minber ekletmiş, caminin gönüllü olarak ve beratla hatiplik görevini eda etmek üzere Mevlana Hasan Halife atanmıştır*" (BOA EV.d. 9785: varak 7, 13).

c-Molla İsmail Camii

Çıvgalar Köyünün Küçük Mahallesinde Molla İsmail'in inşa ettirdiği bu caminin 1771 yılında hem imamı hem de hatibi yine kendisidir (VGMA HRF.d.1058: 52). Şubat 1775'te yine caminin gönüllü olarak hatibi olan Molla İsmail'in görev beratı yenilenmiştir (VGMA HRF.d.1065: 61). 20 Mayıs 1811'de camide gönüllü olarak hatip olan Molla İsmail'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevi oğlu Hüseyin b. Molla İsmail'e tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.533: 44). 6 Kasım 1816'da gönüllü olarak hatip olan Hüseyin b. İsmail'in ölümünden dolayı caminin hatiplik görevi oğlu Hafız İsmail b. Hüseyin'e arzuhalle

yapılan başvuru neticesinde tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.534: 122). 9 Aralık 1831'de camide gönüllü olarak hatip olan Hafız İsmail b. Hüseyin'in vefatından dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine Abdülğani b. Hacı İbrahim, Naib Osman Esved Tosyavi'nin arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 67). 17 Haziran 1834'de camide gönüllü olarak hatip olan Abdülğani b. Hacı İbrahim kendi rızasıyla bu görevi bırakmıştır. Yerine yine aynı mahalle sakinlerinden olan İbrahim b. İbrahim, Naib Seyyid Hasanzade'nin arzı üzerine caminin hatiplik görevine beratla atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 69). 28 Haziran 1834'te caminin gönüllü olarak hatiplik görevinin mutasarrıfı beratla İbrahim b. İbrahim'dir (BOA EV.d.9785: varak 7, 13). Bu caminin hatiplik cihetine yapılan atamaların tamamı hasbi/gönüllü olarak yapılmıştır.

16-Leylek Köyü Camii/Alaca Murad Camii

1831 yılına ait nüfus verilerine göre köyün nüfusu 67'dir. 1841 yılında köyün hane sayısı 26'dır (Yıldız, 2018: 40). 1845 yılındaki temettuat kaydına göre ise köydeki hane sayısı artarak 63 olmuştur. (ML VRD TMT.d.9776). İstanos'un Leylek Köyünde bulunan ve Alaca Murad'ın inşa ettirdiği caminin inşa tarihi belli değildir. 15 Ocak 1832'de Leylek köyündeki camide belli bir ücretle ile hatip olan İbrahim Halife vefat ettiğinden dolayı yerine Mehmed beratla bu göreve atanmıştır. Cami vakfının herhangi bir vakfı da geliri de yoktur (BOA EV.d.9785: varak 7, 14). 15 Ocak 1832 tarihli diğer bir kayıta da camide düzenli bir ücret ile hatip olan Mehmed b. Osman'ın ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine oğlu İbrahim, Naib Seyyid Ahmed Refet'in arzı üzerine atandığı görülmektedir (VGMA HRF.d.536: 67).

17-Anbehan Köyü Camii

Bu caminin ilk banisi ve inşa tarihi belli değildir. 23 Ekim 1825'te İstanos nahiyesinin Anbehan Köyü (*Bu köy günümüzde Heybeli adıyla Bucak kazası dâhilinde yer almaktadır*. Bk. Tızlak, 2010: 147) hayırseverlerinden olan Esseyyid Ömer b. Osman'ın kendi mülkü üzerine padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği bu camiye bir de minber ekletmiştir. Yeni inşa ettirilen bu camiye bir hatip lazım olduğundan, camiye yeniden inşa ettiren banisi Seyyid Ömer b. Osman'ın koymuş olduğu şartı gereğince ve Anadolu Muhasebesi kayıtlarından da bu görevin herhangi bir kişi üzerinde olmadığını anlaşılmasıyla caminin hatiplik görevi Naib Esseyyid Hafız Mehmed Salih'in arzı üzerine beratla Seyyid Ömer b. Osman'a tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.535: 81). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün nüfusu 103'tür. 1841 yılında ise köyün hane sayısı 34'tür (Yıldız, 2018: 40). 29 Nisan 1834'te caminin hatiplik görevi gönüllü olarak bu görevi yapan fakat vefat etmiş olan Seyyid Ahmed Halife üzerinde görünmektedir. Caminin 1834 yılında herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 7, 14).

18- Fığla Köyü Camii/Mustafa b. Abdullah Camii

Bu caminin inşa tarihi ve ilk banisi belli değildir. Camiye ait tespit edebildiğimiz en eski atama Ekim 1771 tarihli caminin gönüllü hatibi olan Mehmed'in vefatıyla yerine Yusuf'un, Kadı Hacı Ömer'in arzı üzerine yapılan atamasıdır (VGMA HRF.d.1058: 53). Haziran 1773'te camide imam olmadığından gönüllü olarak Seyyid Ahmed b. Seyyid Hüseyin, Naib Seyyid Mehmed'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1059: 33). 18 Ağustos 1811'de camide gönüllü olarak hatip olan Mustafa b. Yusuf adlı kişi bu görevi yapmaya ehil

olmadığından ve ülkeyi terk ettiğinden dolayı caminin hatiplik görevi boş kalmıştır. Bunun üzerine görev Mustafa b. Yusuf'un üzerinden alınıp yerine erbab-ı istihkaktan olan Süleyman b. Osman, Naib Esseyid Mehmed'in arzı üzerine ve Antalya ahalisinden olan ve Asitane'de/İstanbul'da misafir olan Osman b. Mehmed, Mustafa b. Ahmed, Hasan b. Mustafa ve Hüseyin b. Hüseyin'in şahitlikleriyle caminin hatiplik görevini usule aykırı bir şekilde elde etmiş olan Mustafa b. Yusuf bu görevden kovulmuştur. Yerine Süleyman b. Osman, Anadolu Kazaskeri Mevlana Şeyhzade Mehmed Efendinin ilamı üzerine sadır olan ferman gereğince atanmıştır (VGMA HRF.d.533: 44). 5 Nisan 1818'de Fığla Köyünde (*Günümüzde Korkuteli ilçesine bağlı Çomaklı Beldesinin eski adıdır*. Bk. Tızlak, 2010: 147) bulunan Timurcuoğlu Ayağı Ucu olarak bilinen mahalde bulunan ve Mustafa b. Abdullah adlı hayırseverin padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği ve minber eklettiği caminin imam ve hatiplik görevlerinin mutasarrıfı beratla Mustafa Halife b. Abdullah'tır. Cami vakfının 1818 yılında herhangi bir vakıf geliri yoktur (VGMA HRF.d.534: 118; BOA EV.d.9785: varak 7, 14). 6 Ekim 1824'te caminin gönüllü hatibi beratla Yusuf Halife b. Süleyman'dır. Bu caminin müstemilatında fevkani (*Üstte olan, evlerin üst katına verilen isim*) bir adet dersane ve üç adet tahtani (*Binaların, evlerin alt katına, alt kısmına verilen isim*) oda vardır ve müderrisi Yusuf b. Süleyman'dır. Cami vakfının herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 7, 14). 6 Ekim 1824'te tarihli diğer bir kayıta da caminin hatiplik cihetine yapılan imtihanla Yusuf b. Süleyman'ın, Naib Osmanzade Esseyid Mehmed Sadık'ın arzı üzerine atandığı görülmektedir (VGMA HRF.d.535: 80). Fığla Köyünün 1831 yılındaki nüfusu 309'tür (Ak, 2014: 28). 1845 yılında ise köyde toplam 150 hane vardır (ML VRD TMT.d.9751).

19-Garibçe Köyü Camii/Garibçe Ali Camii

Bu caminin ilk banisi ve ne zaman inşa edildiği belli değildir. 26 Aralık 1707'de caminin hatibi vefat ettiği için yerine Veli Halife atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 18). 3 Eylül 1792'de İstanos Nahiyesi köylerinden Garibçe adlı köyde bulunan hayır sahiplerinden Garibçe Ali'nin padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği camiye bir hatip tayin edilmesi gerekli olduğundan erbab-ı istihkaktan olan Garibçe Ali'nin oğlu Mevlana Halil beratla caminin hatiplik görevinin mutasarrıfıdır. Bu caminin herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 7, 14). Köyün 1831 yılındaki toplam nüfusu 148'dir (Ak, 2014: 28). 1845 yılında ise köyde toplam 67 hane vardır (ML VRD TMT.d.9746).

20-Andiye Köyü Camii

Yeşilyayla Eski Kerpiç Camii olarak bilinen bu cami, Korkuteli ilçesinin yaklaşık 25 km kuzeyinde, Osmanlı Döneminde "Andiye" olarak bilinen Yeşilyayla köyünde yer almaktadır (Atmaca ve Güzel, 2018: 307; Tızlak, 2010: 147). Kitabesi olmadığı için ne zaman kim tarafından inşa edildiği bilinmeyen bu caminin en dikkat çekici özelliği iç duvarlarında bulunan kalem işi süslemeleri ve ahşap işlemeli tavan süslemeleridir. Temmuz 1696'da caminin mevcut olduğunu caminin günlük yarım akçe ücret ile imamı ve mütevellisi olan Hacı Süleyman'ın vefatıyla yerine Halil'in atanmış olduğuna dair kayıt bizlere caminin 17.yüzyılın sonlarında var olduğunu göstermektedir (VGMA HRF.d.1140: 27). Camiye ait tespit ettiğimiz diğer atama kayıtları şunlardır: 4 Ağustos 1712'de caminin ismi *İbrahim Bey Camii* olarak geçmekte ve aynı tarihte caminin imamı olan Hızır'ın vefatından dolayı yerine Mustafa atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 21). Mayıs 1762'de İbrahim Camii'nde gönüllü olarak hatip olan Ahmed Halife kendi rızasıyla bu görevi bıraktığı için yerine kardeşi Mehmed

beratla bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 85). Eylül 1775'te İbrahim Camii'nde gönüllü olarak Mehmed hatiplik görevini sürdürmektedir (VGMA HRF.d.1065: 61). 20 Şubat 1818'de caminin gönüllü olarak hatibi beratla atanan Seyyid Ahmed Halife b. Mehmed'tir. Bu caminin herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d. 9785: varak 7, s.14). 21 Şubat 1818'de camide gönüllü olarak hatip olan Ömer b. Hüseyin'in vefatıyla boş kalan hatiplik görevine Seyyid Ahmed b. Mehmed, Naib Seyyid Ahmed Tahir'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 118). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün toplam nüfusu 168'dir (Ak, 2014: 28; Yıldız, 2018: 40). 29 Nisan 1834'te Andiye köyü sakinlerinden Seyyid Ömer b. Osman'ın kendi mülkü üzerine padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği camiye bir de minber ekletmiştir. Yeniden inşa edilen Andiye Camii'nde ("*Bu cami, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2000 yılında tescillenerek koruma altına alınmıştır. Yapının envanter fişinde, 1896 yılında Kara Müdür tarafından inşa ettirildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Cami, 2013 yılında restore edilmiştir*" Bk. Kılıç, 2019: 696) gönüllü olarak hatiplik görevini sürdüren aynı zamanda caminin ikinci banisi olan Seyyid Ömer b. Osman'ın ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevi oğlu Seyyid Ahmed'e, Naib Seyyid Süleyman'ın arzıyla tevdi edilmiştir. (VGMA HRF.d.536: 69). Bu köyün 1841 yılında toplam 80 hanesi vardır (Yıldız, 2018: 40). Bu cami günümüzde mevcut olup ibadete açıktır.

21-Süleklar Köyü/Arslan Çavuş Camii

Bu caminin ne zaman kim tarafından inşa edildiği belli değildir. Ağustos 1730'daki hurufat kaydında bu cami Arslan Çavuş Mescidi olarak geçmektedir (VGMA HRF.d.1137: 36). 28 Temmuz 1774'te caminin imam ve mütevellisi olan Mustafa vefat ettiği için yerine başka bir Mustafa, Naib Hacı İbrahim'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.1059: 34). Mayıs 1806'da caminin imamı ve cami vakfının mütevellisi, aynı zamanda caminin gönüllü olarak hatibi olan Mustafa'nın ölümünden dolayı yerine oğulları Mahmud ve İbrahim söz konusu bu görevlere atanabilecek durumda olmalarına rağmen ve İzmir taraflarında bulunmaları sebebiyle caminin boş kalan imamlık, hatiplik ve vakfın mütevellilik görevlerine erbab-ı tezvirden (*Gerçeğe aykırı beyanda bulunan, yalan söyleyen kişiler*) Seyyid Ömer ve Seyyid Mehmed Emin adlı kardeşler, "*babamız öldü*" diyerek gerçeğe aykırı beyanlarla bu görevleri kendi üzerlerine beratla tevcih ettirmişlerdir. Bu gerçeğe aykırı yapılan atama daha sonra görev beratları Antalya'ya ulaştığında ve vefat etmiş olan Mustafa'nın oğulları olan Mahmud ve İbrahim'in Antalya'da mevcut olmaları dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Belde sakinlerinin de mahkameye gelerek bu duruma şahitlik etmeleri ve haber vermeleriyle imamet ve hitabet ve tevliyet görevleri babalarının vefatından dolayı Mahmud ve İbrahim adlı kardeşlere Antalya Kadısı Seyyid Feyzullah'ın arzı üzerine tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.532: 106). 1831 yılındaki nüfus verilerine göre köyün toplam nüfusu 84'tür (Ak, 2014: 27). 1845 yılında köyde bulunan toplam hane sayısı 63'tür (ML VRD TMT.d.9667).

22-Akkilise Köyü Camii

1831 yılı nüfus verilerine göre bu köyün nüfusu diğer köylere nazaran az olup toplamda 44 kişidir (Ak, 2014: 27). İstanos Nahiyesinin Akkilise köyünde bulunan cami hayır sahiplerinden olan Osman b. Veliddin tarafından ilk önce mescit olarak inşa ettirilmiştir. Fakat mescit yakınında cuma namazını eda etmek için bir cami olmadığından dolayı, köy sakinlerinin kış günlerinde sıkıntı çekmeleriyle ve mescidin cami olmaya selahiyeti olduğundan 23 Haziran 1835'te mescide bir minber eklenerek ve cuma namazı kılınması

konusunda alınan padişah iznine imtisalen camiye dönüştürülmüştür. Caminin gönüllü olarak hatiplik görevi aynı zamanda caminin banisi de olan Osman ibn-i Veliddin'e beratla tevcih edilmiştir. Caminin söz konusu tarihte herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 7, 14). Bu cami 2190 Numaralı Evkaf Fihrist Defterinde 969 sayı ile mülhak vakıf olarak kayıtlıdır ve Osman b. Veli Camii olarak yazılmıştır (VGMA FHR.d.2190: 82). Temettuat kayıtlarına göre 1845 yılında köyde toplam 27 hane vardır (ML VRD TMT.d.9695).

23-Kozağacı (Yalınlı-yı Kebir) Köyü Camii

Dış cephe duvarları ve iç duvarındaki kalemşi süslemeleriyle dikkat çeken bu cami Antalya'da duvarlarında Kabe'nin resmedildiği tek vakıf camidir. Caminin süslemelerinde kök boyalar kullanılmıştır. 24 Ekim 1822'de İstanos Nahiyesine tabi Kozağacı Köyünde (*Bu köy İstanos merkezine 40 km. mesafededir. Köyün eski adı "Yalınlı Kebir"dir. Bk. Atmaca – Güzel, 2018: 312*) bulunan ve hayır sahiplerinin yeniden inşa ettirdikleri camiye bir hatip lazım olduğundan dolayı yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan Ömer Halife b. Mustafa'ya, Naib Efendizade Mehmed Taceddin'in arzı üzerine ve hitabet görevinin herhangi bir kişi üzerinde olmadığını anlaşılmasıyla caminin bu görevi gönüllü olarak tevcih buyrulmuştur. (VGMA HRF.d.535: 79). 24 Ekim 1822'te ki başka bir kayıta da Kozağacı köyünde bulunan bu camiyi köydeki hayır sahiplerinin padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği ve minber ekleterek camiye çevirdikleri görülmektedir. Bu caminin bu tarihte herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 8, 15). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün toplam nüfusu 90 kişidir (Ak, 2014: 28). 1845 yılında ise temettuat verilerine göre 69 hane gözükmetedir (ML VRD TMT.d.9712). Bu cami 1961 yılında ibadete kapatılmıştır. 2017 yılında Antalya Valiliği'nce tescillenen caminin 2022 yılında restorasyon kararı alınmıştır (Manşet Korkuteli Gazetesi: 04 Kasım 2022)

24-Yelten Köyü Camii/Hüseyin Ağa Camii

İstanos Nahiyesi köylerinden olan Yelten Köyünde Hüseyin Ağa tarafından inşa ettirilen caminin vakfiyesi mevcut olmadığından inşa tarihi belli değildir. Camide gönüllü olarak hatip olan Mehmed'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine oğlu Seyyid Mustafa b. Mehmed, Naib Esseyid Mehmed'in arzı üzerine 20 Nisan 1810'da atanmıştır (VGMA HRF.d.533: 44). 22 Şubat 1819'da camide gönüllü olarak hatip olan Seyyid Mustafa b. Mehmed'in vefatıyla caminin hatiplik görevine yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan Ahmed b. Mehmed, Antalya Kadısı Seyyid Ömer'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 119). 27 Kasım 1822'de camide gönüllü olarak hatip olan Ahmed'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine oğlu Mustafa b. Ahmed, elinde olan babasına ait berat esas alınarak atanmıştır (VGMA HRF.d.535: 79). 31 Ağustos 1830'da camide gönüllü olarak hatip olan Mustafa Halife beratla caminin hatiplik görevinin mutasarrıfıdır. Bu tarihte caminin herhangi bir vakıf geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 8, 15). 1831 yılında köyün toplam nüfusu 146 kişidir (Ak, 2014: 28; Yıldız, 2018: 41). 1845 yılındaki temettuat defteri kaydına göre köyün toplam hane sayısı 82'dir (ML VRD TMT.d.9726. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan bu defterin künyesinde köyün ismi "*Batlan Karyesi*" şeklinde yazılmıştır).

25-Bademli /Bayat Köyü Camii

Kesin olarak inşa tarihi ve banisi belli olmayan bu cami 16 Kasım 1716 tarihli hurufat defterine göre Bayat Köyündedir ve "*Alaaddin Camii*" olarak kaydedilmiştir. Caminin

günlük bir akçe ücret ile imamı ve hatibi olan Seyyid Abdürrahim'in vefatından dolayı yerine Mehmed atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 24). 24 Ağustos 1830'da İstanos'a bağlı Bayat köyü ahalilerinin kışlakları olan Bademli köyünde de köy hayırseverlerinin padişah izni ile yeniden inşa ettirdikleri ve yeni bir minber eklettikleri camide hatip olmadığından ve bir hatip tayin etmek lazım olduğundan Osman Halife ibn-i İsmail'e gönüllü olarak tevcih edilip eline yeniden berat-ı alışan verilmesi hususunda Naib Said Efendizade Seyyid Ali'nin arzı üzerine ve hatiplik görevinin herhangi bir kişi üzerinde olmadığından kayıtlardan da anlaşılmasıyla tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.536: 66). 24 Ağustos 1830'daki diğer bir kayıttan caminin herhangi bir vakıf gelirinin olmadığı anlaşılmaktadır (BOA EV.d.9785: varak 8, 15). Bu köyün 1831 yılındaki nüfusu 100'dür. 1841 yılında ise köyde toplam 33 hane vardır. (Yıldız, 2018: 40)

26-Sekülü/Seküllü Köyü Camii

Köydeki hayırseverler tarafından inşa edildiğini düşündüğümüz ve 18. yüzyılda da mevcut olan camiye dair tespit edilen en eski hurufat kaydına göre 12 Ocak 1709'da caminin müezzini olan Halil'in vefatıyla yerine Mahmud atanmıştır. Yine aynı tarihte caminin kayyımı olan Mehmed vefat ettiği için yerine Ahmed atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 20). 1831 yılı nüfus sayımına göre köy nüfusu 38'dir (Yıldız, 2018: 40). 1845 yılında köyde toplam 22 hane vardır (ML VRD TMT.d.9689). İstanos Nahiyesi köylerinden Seküllü Köyünde bulunan cami-i şerif vakfının 1858 yılında Hicri 1273/Miladi 1856 senesinin başından Hicri 1275/Miladi 1858 yılına sonuna kadar vakfın mütevellisi olan Yusuf Efendi ile yapılan üç yıllık muhasebesine göre toplam gelirler 420 kuruş, aynı şekilde toplam giderler de 420 kuruştur (BOA EV.d.15024: varak 80, 159). 1859 senesine mahsuben caminin İmamı Yusuf Efendi ile yapılan muhasebesine göre vakfın bir yıllık geliri 130 dönüm tarla gelirinden elde edilen 140 kuruştur. Cami vakfının giderleri de şunlardır: Camiye farklı kalemler altında yapılan masraflar ile mutemetlik hizmetlerine toplam ödenen 137 kuruş, muhasebe harcına ödenen 3 kuruş olmak üzere toplam giderler de 140 kuruştur (BOA EV.d.16857: varak 3, 5). Bu köyle alakalı arşiv kayıtlarını incelediğimiz diğer köylerden farkı, diğer köylerin vakıf gelirlerinin çok az olmasına rağmen Sekülü Köyünün diğer köylere zazaran daha fazla vakıf gelirlerinin olduğudur.

27-Osman Halifeler Köyü Camii

4 Haziran 1800'de İstanos Nahiyesinin Osman Halifeler Köyünde ("*Teke Sancağı Şer'iyye Sicilinde köyün adı, Osmanhalifeler olarak geçmektedir. 1968'de Osmankalfalar olarak kayıtlıdır. Köyün adı rivayete göre Çoban Osman'a izafeten verilmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında kardeşi şehzade Korkut Antalya'da sancak beyi idi. İki kardeşin arası açılınca öldürülmekten korkan şehzade Korkut, bugünkü Osmankalfalar yakınlarındaki bir mağarada saklanmıştır. Burada yaşayan Osman adlı çoban da şehzade Korkut'a ve sadık dostu Piyale'nin yemek ve su ihtiyaçlarını karşılamıştır.*" Bk. Atmaca – Güzel, 2018: 312) köy ahalisinin daha önceki bir tarihte inşa ettirdikleri caminin imamı ve hatibi olan Ömer'in vefatından dolayı boş kalan bu görevlere Mustafa b. Abdurrahman, Naib Şeyzade Ahmed'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.531: 104). Nisan 1819'da camide imam ve hatip olan Mustafa b. Abdülkerim'in vefatıyla caminin boş kalan imam ve hatiplik görevlerine, yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan Seyyid Abdurrahman b. Ömer, Kadı Seyyid Ömer'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 119). 24 Haziran 1827'de camide sabit ücret ile

imam ve hatip olan Seyyid Abdurrahman b. Ömer'in vefatıyla caminin boş kalan imam ve hatiplik görevleri Ömer b. Ömer'e, Naib Ali Akif'in arzı üzerine tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.535: 83). 1831 yılı nüfus verilerine köyün nüfusu 28'dir. 1841 yılında hane sayısı 22'dir. (Yıldız, 2018:40). 1845 yılı temettuat defterleri verilerine göre köyde bulunan toplam hane sayısı 24'tür (ML VRD TMT.d.9722).

28-Karakuyu Köyü Camii

İstanbul'un Karakuyu köyündeki bu caminin ilk banisi bilinmemektedir. 1809'da Sarı Yusufzade Ömer'in padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği camiye hatip lazım olduğundan gönüllü olarak Mehmed b. İsmail'e bu görev inayet buyrulmuştur (VGMA HRF.d.533: 43). 15 Aralık 1833'te camide gönüllü olarak hatip olan Mehmed b. İsmail adlı kişi bundan önce Antalya'yı terk ederek Elmalı Kazasına yerleştiğinden dolayı caminin hatiplik görevinden feragat etmiştir. Mehmed b. İsmail elinde bulunan eski görev beratını imam olan kardeşi Hasan b. Halil'e mahallindeki huzuru şer'ide (mahkemede) teslim etmekle ve Pir Seyyid Süleyman'ın arzı üzerine caminin hatiplik görevi tevdi edilmiştir (VGMA HRF.d.536: 68). 1845 yılında köydeki toplam hane sayısı 25'tir (ML VRD TMT.d.9661; Yıldız, 2018: 40).

29- Taşkesiği Köyü Camii/Molla Halil Camii

İlk banisi Molla Halil olan bu caminin inşa tarihi belli değildir. Bu cami vakfı mülhak bir vakıftır (VGMA FHS.d.2190: 82). 21 Ocak 1711'de Taşkesiği köyündeki Molla Halil Camii'nde günlük bir akçe ücret ile imam olan İslam'ın vefatıyla yerine Molla Osman atanmıştır (VGMA HRF.d.1067: 20). Aralık 1766'da caminin hatibi olmadığından gönüllü olarak Yusuf b. Mehmed, Naib Seyyid İsmail'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 89). 21 Şubat 1811'de camide gönüllü hatip olan Yusuf b. Mehmed'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine oğlu Ahmed, Naib Seyyid Mehmed'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.533: 44). Zamanla harap olan camiyi 1 Eylül 1834'te Hacı Halil b. Hasan padişah izni ile yeniden inşa ettirmiş ve bir de yeni bir minber ekletmiştir. Yeniden inşa edilen camiye bir imam ve hatip lazım olmasından dolayı köy ahalilerinin talebi doğrultusunda Molla Ömer b. Ahmed, Naib Seyyid Süleyman'ın arzı üzerine ve caminin imamlık ve hatiplik görevlerinin herhangi bir kişi üzerinde olmadığından kayıtlardan da anlaşılmasıyla söz konusu görevlere gönüllü olarak Molla Ömer b. Ahmed atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 70). 1831 yılına ait nüfus verilerine göre köy nüfusu 100'dür. 1841 yılında köydeki hane sayısı 37'dir. (Yıldız, 2018: 40) 1845 yılına ait temettuat defteri kaydına göre köyde bulunan toplam hane sayısı ise 38'dir (ML VRD TMT.d.9736).

30-Mamatlar Köyü Camii/Molla Mehmed Camii

Bu camiyi Mamatlar köyü sakinlerinden olan Molla Mehmed adlı hayırsever Nisan 1767'de inşa ettirmiştir. Caminin vakfiyesi mevcut değildir. Yine aynı tarihte Nisan 1767'de Molla Mehmed Camii'ne hatip lazım olduğundan caminin banisi olan Molla Mehmed, Naib Seyyid İsmail'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 89). Mayıs 1802'de İstanbul Nahiyesine tabi Mamatlar (*Günümüzdeki Kızılcaadağ'ın eski ismidir*. Bk. Tızlak 2010, 147) adlı köydeki camide gönüllü hatip olan Ebubekir'in ölümünden dolayı caminin boş kalan hatiplik görevine, sadır olan emri şerife imtisalen ve yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan müteveffanın büyük oğlu Abdülcélil, Naib İbrahim'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.532: 104). Köyün 1845 yılındaki toplam hane sayısı 23'tür (ML VRD TMT.d.9734).

31-Karkın Köyü Camileri

Köyün 1841 yılında hane sayısı 41 olarak kaydedilmiştir. 1845 yılı temettuat kayıtlarına göre köyün hane sayısı artarak toplamda 44 hane olmuştur (ML VRD TMT.d.9661; Yıldız, 2018: 40). Çalışmamızda bu köyde tespit ettiğimiz camiler şunlardır:

a-Hüseyin Ağa Camii

Banisinin Hüseyin Ağa olarak düşündüğümüz ve İstanos'un Kargın köyünde bulunan bu caminin inşa tarihi belli değildir. 26 Temmuz 1831'de Mehmed Hüseyin Halife ibn-i Ahmed padişah izni ile köyde bulan mescidi yeniden inşa ettirmiş ve bir de minber ekleterek camiye dönüştürmüştür. Camiye bir hatip atamasının gerekli olmasından dolayı yapılan imtihanla bu görevi yapmaya hak kazandığı belli olan ve aynı zamanda caminin ikinci banisi olan Mehmed Hüseyin Halife ibn-i Ahmed, Naib Tosyavi Osman'ın arzı üzerine, caminin hatiplik görevinin de herhangi birisinin üzerinde olmadığını kayıtlardan da anlaşılmasıyla gönüllü olarak atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 67). 1831 yılında köyün nüfusu 149'dur. (Yıldız, 2018: 40). 7 Kasım 1835'te caminin gönüllü hatiplik ve imamlık görevi erbab-ı istihkaktan olan Hafız Ömer Halife b. Ömer'e tevdi edilmiştir. Bu kayıтта vakfın herhangi bir geliri yoktur (BOA EV.d.9785: varak 6, 1).

b-Ebubekir Ağa Camii

Ne zaman inşa edildiği bilinmeyen bu caminin banisi Ebubekir Ağa'dır. 22 Ağustos 1762'de Ebubekir Ağa Camii'nde günlük yarım akçe ücret ile hatip olan Hüseyin Halifenin eski beratı esas alınarak görev beratı yenilenmiştir. 20 Ekim 1762'de caminin gönüllü olarak imam ve hatibi olan Veliddin Hoca vefat ettiği için yerine Hamza Hoca, Naib Mehmed'in arzı üzerine bu göreve atanmıştır (VGMA HRF.d.1057: 85). Şubat 1775'te camide günlük yarım akçe ücret ile Hüseyin adlı şahıs hatip olarak görevlidir (VGMA HRF.d.1065: 61).

32-Dere Köyü Camii Camileri

1831 yılına ait nüfus verilerine göre köyün nüfusu 91'dir. 1841 yılında köydeki hane sayısı 42'dir. (Yıldız, 2018: 40) 1845 yılında köydeki hane sayısı azalarak toplam 38 olmuştur. (ML VRD TMT.d.9763). Araştırdığımız dönemde bu köyde 2 cami vardır. Bu camiler:

a-Osman b. Abdurrahman Camii

Bu caminin inşa tarihi ve ilk kurucusu belli değildir. 30 Ocak 1834'te İstanos Nahiyesi köylerinden olan Dere Köyünde bulunan ve Osman b. Abdurrahman'ın padişah izni ile yeniden inşa ettirdiği caminin gönüllü olarak imam ve hatibi olan, aynı zamanda caminin yeniden banisi/kurucusu da olan Osman Halife, Naib Seyyid Süleyman Efendi'nin arzı üzerine söz konusu görevlere atanmıştır (VGMA HRF.d.536: 68). Yukarıdaki kayıt bize bu caminin 1834'ten önce inşa edildiğini göstermektedir.

b-Konyalızade Camii

04 Mayıs 1819'da İstanos Nahiyesinin Dere Köyünde Konyalızade'nin inşa ettirdiği mescid, köy sakinleri tarafından bir minber eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Bu yeni caminin gönüllü hatibi ve imamı olan Mustafa'nın vefatıyla caminin bu görevlerine Abdullah b. İsmail, Kadı Seyyid Ömer'in arzı üzerine atanmıştır (VGMA HRF.d.534: 119). Bu cami önceleri mescit iken görülen lüzum üzerine sonradan camiye dönüştürülmüştür.

33-Manay Köyü Camii/Mustafa Kethüda Camii

1845 yılına ait temettuat defterinde köyün ismi “Manay Çiftliği” olarak kaydedilmiş olup toplam hane sayısı da 16 olarak yazılmıştır (ML VRD TMT.d.9735). İstanos’un Manay köyünde bulunan camiyi hayır sahiplerinden ve köy ahalisinden olan Mustafa Kethüda yaptırmıştır (Yıldız, 2018: 95). Caminin inşa tarihi belli değildir. “1884 yılında bu cami köyün tek camisidir ve köy sakinleri kış günlerinde cuma namazının kılınmasında caminin yetersiz olduğunu ifade ederek, bir çözüm istemişlerdir. Köyün çarşı ve pazarının bulunduğunu ve yüz elli haneye sahip olduğunu da caminin buradaki gerekliliğine delil olarak göstermişlerdir. Caminin hatiplik görevinin Halil Efendi’ye verilmesi gerektiği kadılık tarafından merkeze bildirilmiştir” (Yıldız, 2018:96)

34-Karabayır Köyü Camii/Akbaş Camii

İstanos Nahiyesine bağlı Karabayır Köyünde bulunan ve Akbaş adlı hayırseverin inşa ettirdiği camide imam olmadığından Şubat 1725’te günlük bir akçe ücret ile Abdülkerim atanmıştır (VGMA HRF.d.1137: 36). 1831 yılı nüfus verilerine göre köyün nüfusu 136’dır. 1841 yılında hane sayısı ise 52’dir (Yıldız, 2018: 40).

SONUÇ

Çalışmaya konu olan camilerin birçoğunun ne zaman inşa edildiği ile ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır. Biz hurufat ve evkaf defterlerindeki bilgilerden hareketle istanos köylerindeki camiler hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Bu defterlerden İstanos Nahiyesine bağlı köylerde bulunan camileri ve buralara yapılan atamaları, atama biçimlerini, atamaların kimlerin arzı üzerine yapıldığını, vakıf eserlerin gelir ve giderlerini öğrenmekteyiz. 18 ve 19. yüzyıl kayıtlarını içeren İstanos’a ait evkaf ve hurufat defterleri, nahiyeye bağlı köylerde bulunan vakıf camilerini toplu bir şekilde görebilme fırsatını bize verdiği için oldukça önemlidir. Nahiyeye bağlı köylerde bulunan vakıf camilere görevli olarak daha çok hatip, imam, mütevellî atama ve görevlendirmesi yapılırken az sayıda da müezzin ve cabi ataması da yapılmıştır. İstanos köylerinde bulunan camilerde görevler genelde babadan oğula geçmekteydi. Bazen mahalle sakinlerinin tercihleri de dikkate alınarak atamalar yapılmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren köylerdeki birçok camiye yapılan atamalar, söz konusu görevlere talimli olanlar arasında yapılan imtihan sonucuna göre belirlenmiştir. İstanos’un mahalleleri ve bağlı köylerinin bazılarında, bayram ve cuma namazlarının kılınabilmesi için hayır sahipleri tarafından camiler yaptırılmıştır. Ayrıca bazı mescitler de sonradan görülen lüzum üzerine padişah izni ile ve minber eklenerek camiye dönüştürülmüştür. Bu çalışmada yapılan tespitler neticesinde köylerde bulunan camilerin çok fazla vakıf gelirlerinin olmadığından, cami görevlilerine yeterli miktarda ücret ödenemediği için özellikle imamlık ve hatiplik görevlerinin hasbi/gönüllü olarak ifa edildiği görülmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde bu camilere genelde kadılar, naipler ve bazen de kazaskerlerin arzları ile atamalar yapılmıştır. Vakıf çalışanlarının yaptıkları görevler karşılığında aldıkları ücretlerin çok cüzi rakamlar olduğu, bu miktarın günlük yarım akçe ile iki akçe arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca zamanla harap olup yıkılan bu vakıf eserlerden birçoğunun günümüzde de mevcut olmadığı da tespit edilmiştir.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları:

Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
<i>The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

1. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGMA)

Hurufat Defterleri: 531, 532, 533, 534, 535, 536, 1058, 1059, 1067, 1072, 1137, 1140, 1143, 1144 numaralı defterler.

VGMA FHS d.2190.

2. Cumhurbaşkanlığına Bağlı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Evkaf Defterleri: BOA EV.d. 9785, BOA EV.d.15024, BOA EV.d. 16857.

BOA ML VRD TMT Defterleri: 9666, 9670, 9692, 9689, 9695, 9701, 9712, 9722, 9723, 9726, 9734, 9735, 9736, 9746, 9751,9754, 9770, 9775, 9776.

3.Salnameler

Konya Vilayet Salnameleri: H. 1291/ M. 1874, H. 1304/ M. 1884.

B. Araştırma ve İncelemeler

- Ak, M. (2014). "Teke Sancağı'nda 1831 sayımına göre nüfus ve yerleşme". *Journal of History Studies*, 6 (3), 15-44.
- Akbal, F. (1951). "1831 tarihinde Osmanlı imparatorluğunda idarî taksimat ve nüfus". *Belleten*, 15(60), 617-28.
- Akgündüz, A. (1988). *İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikatında vakıf müessesesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armağan, A. (2006). XVI. Yüzyıl'da Antalya. *Son bin yılda Antalya sempozyumu*, Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Aslanapa, O. (1991). *Anadolu'da ilk Türk mimarisi başlangıcı ve gelişmesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Atmaca, E. – Güzel, Ö. (2018). Antalya'nın Korkuteli İlçesi'nin köy adları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 6(15), 304-328.
- Barkan, Ö. L. (1962/63). Osmanlı imparatorluğunda imaret sitelerinin kuruluş ve işleyiş tarzına ait araştırmalar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23(1-2), 239-296.
- Cezar, Y. (1986). *Osmanlı maliyesinde bunalım ve değişim dönemi*. Alan Yayıncılık.
- Çaycı, A. (2004). Korkuteli (İstanos) tarihi ve Korkuteli Alaaddin camii üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (16), 107-128.
- Dinç, G. (2007). Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımına göre antalya'nın demografik yapısı. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12, 66.
- Emecen, F. (1991). "Antalya", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, Diyanet Vakfı Yayınları 236.
- Erten, S. F. (1948). *Antalya tarihi*.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (2011). (Kitap 9, 1.cilt) (Haz.: Seyit Ali Kahraman). Yapı Kredi Yayınları, 305-307.
- Eyice, S. (1988). Mescid. *İslâm Ansiklopedisi* (C. VIII). MEB Yayınları. 1-118.
- Karaca, B. (2002). *XV.-XVI. yüzyıllarda Teke sancağı*. Fakülte Kitabevi.
- Karaca, B. 2019. Tekeoğulları Beyliği'nden Osmanlı Devleti'ne intikal eden vakıflar. *Antalya Kitabı Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri*. Palet Yayınları.
- Karal, E.Z. (1995). *Osmanlı imparatorluğunda ilk nüfus sayımı 1831*. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Kılıç, S. (2019). Antalya-Korkuteli Yeşilyayla eski kerpiç camii. *CEDRUS VII*: 695-703.
- Koçak, Z. (2019). XVI. Yüzyıl tapu tahrir defterlerine göre Bitlis camileri ve mescitleri. *Vakıflar Dergisi*, 51, 73.
- Köprülü, F. (1942). Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü. *Vakıflar Dergisi*, II: 1.

- Tatlı, A.-Sarıcık, M. (2002). *Ali Fahreddin-i Sağır Karyesi'nden günümüze küçükköy beldesi'nin tarihi ve sülaleleri*. Küçükköy Belediyesi Yayınları.
- Tekindağ, Ş. (1977). Teke-Eli ve Teke-Oğulları. *Tarih Enstitüsü Dergisi* 7-8, 55-94.
- Tızlak, F. (2010). Antalya ve Korkuteli'nin 1835 tarihindeki köyleri (muhtar ve imamı ile birlikte). Ed. A. K. Atılgan. *Dünden bugüne Antalya*. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 145-148.
- Tızlak, F. (2014). İstanos nahiyesinin Korkudili Kazası'na dönüştürülmesi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2), 249-259
- Tüzen, A. (2018). Gümüşhane maden emini Sadullah Efendi'nin vakıfları. *Vakıflar Dergisi* 49: 87.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1982). *Osmanlı tarihi*, C. I. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devleti'nin ilmiye teşkilatı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yediyıldız, B. (1982). "Müessesesi ve toplum münasebetleri çerçevesinde XVIII. asır Türk toplumu ve vakıf müessesesi". *Vakıflar Dergisi*, 15, 26.
- Yıldız, T.M. (2018). 1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)'un idari, sosyal ve ekonomik durumu [Yayımlanmamış doktora tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- "Tarihi Kozağacı camii restore edilecek" *Manşet Korkuteli*. 04 Kasım 2022.